

ISTORIA HERGHELIEI DE LA SÂMBĂȚA DE JOS, JUDEȚUL BRAȘOV, OGLINDITĂ ÎN DOCUMENTELE VREMII ÎN PERIOADA 1872-1917. PARTEA A III-A (1896-1917)

Judit GRAPĂ¹

THE HISTORY OF THE STUD FARM FROM SÂMBĂȚA DE JOS, BRASOV COUNTY, REFLECTED IN THE DOCUMENTS OF THE TIME DURING 1872-1917. PART III (1896-1917)

Fogaras: Magyar királyi állami ménestelep. 1908

2

ABSTRACT

Even if the purpose of establishing the Făgăraș Stud Farm in 1873, was to „improve the Transylvanian mountain horse (Szekler) through Lipizzaner and Arabian stallions”, practically from the beginning, this project turned into a horse breed Lipizzaner. Here they developed, lived and trained, specimens that honorably represented their race. The beauty of the horses and the fame of the stud farm, determined important personalities of the time, to step on its doorstep. Its history is reflected below, as described in the newspaper „Vadász-és Verseny-Lap”, the official sports publication of the time in Budapest.

Keywords: Lipizzaner horse breed, horse competitions, official visits.

Este ultima parte dedicată incursiunii în istoria hergheliei, așa cum a fost oglindită în paginile ziarului „Vadász-és Verseny-Lap” și în documentele vremii. Poate este și cea mai tristă, pentru că redă lupta dusă pentru păstrarea ei. Însă, cu toate eforturile depuse, până la urmă acest loc deosebit, singura herghelie de stat din Transilvania, a fost închis. În mare parte, articolele apărute în această perioadă se ocupă de problema menținerii sau desființării sale.

¹ Documentarist, Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”, Făgăraș;
e-mail: iuditgra@yahoo.com.

² Sursa: Arhiva Digitală a Muzeului Țării Făgărașului „Valer Literat”.

Nici nu a început anul 1896 când, în articolul intitulat „Contemplarea”, din luna februarie, este ridicată din nou problema privind viitorul hergheliei. Aici se menționează: „Chiar dacă o parte din opinia publică a discreditat nu demult Herghelia de la Făgăraș”, „totuși puternica acțiune a transilvănenilor a fost capabilă să obțină la Făgăraș, respectiv la Sâmbăta de Jos, menținerea în continuare a hergheliei de stat, dar nu știm nimic sigur dacă sângele lipițan o să domine în continuare sau creșterea o să fie orientată într-o altă direcție”. Tot aici se menționează că au fost încercări în anii precedenți cu privire la „împrospătarea sângelui și la regenerare”; în mare parte caii achiziționați erau din Herghelia de la Lipicza, care „au lăsat mai mult sau mai puțin urme bune după ei”, însă „o achiziție deosebită a fost uriașul armăsar cu numele de Pluto Fantasca”, cumpărat în anul 1885 de către Guvern. Autorul articolului subliniază că „din punctul de vedere al reproducerii nu ar fi un bun proiect, nici pentru stat și nici pentru populație, încrucișarea liniei fondatoare încă existentă la Făgăraș cu sângele englez”, deoarece diferențele fizice dintre cele două rase sunt mari. Propunerea pentru „îmbunătățirea materialului” existent este cu „armăsari din linia Nonius, dar cel mai apropiat ar fi însă sângele arab”, care deja face parte din structura acestei rase. Concluzia finală este: „(...) deci, dacă s-ar arăta adecvat existența în continuare a liniei fondatoare făgărășene, păstrarea caracteristicilor și bunelor sale proprietăți, atunci numai sângele arab ar fi merit pentru aceasta, care ar îmbunătăți greșelile existente și ar completa degenerările cauzate de creșterea internă, a cărei influență deja se arată foarte puternic”³.

Tot în acest număr 6 al ziarului, numai cu patru pagini mai încolo, din nou se ridică problema desființării. De data aceasta în cadrul rubricii „Diverse”, unde se arată: „Întrebarea privind Herghelia de la Făgăraș m-a însoțit din nou în ziare. Se spune că desființarea ei este hotărâtă definitiv și în curând o să fie pusă în aplicare, fără ca Transilvania să primească o altă herghelie în locul ei”⁴.

Știrile din articolul „Contemplarea” sunt supuse analizei în numărul 8/19 februarie 1896, într-o scrisoare adresată redactorului-șef, publicată sub titlul „Comentarii în cazul speciei lipițan de Făgăraș” și semnată „...y” (mai mult ca sigur că autorul este Oltvölgyi, cel care pe parcursul anilor a făcut atâtea relatări ample și frumoase despre activitatea de la Sâmbăta. La sfârșitul scrisorii el face mențiunea că „este o persoană care are mulți ani de experiență în domeniul creșterii cailor din Transilvania”). Afirmă că „a citit cu interes articolul care se referă la degenerarea și decăderea Hergheliei de la Făgăraș și până la un punct este de acord cu cele afirmate de autor”, dar are următoarele comentarii de făcut: „Autorul articolului este în confuzie atunci când afirmă că Herghelia Imperială de la Lipicza nu ar putea apela la cea de la Făgăraș în scopul împrospătării sângelui, după ce această herghelie a fost discreditată în fața opiniei publice”. Din contră, „această herghelie a cumpărat de la Făgăraș, pentru acest scop, un armăsar pe nume Favory XI, care este folosit și în ziua de azi ca armăsar de prăsilă”. În scrisoare combate punctele de vedere ale autorului aceluși articol cu privire la împrospătarea sângelui și subliniază că este „susținătorul creșterii curate, respectiv

---

³ *Vadász és Verseny-Lap*, nr. 6/9 februarie 1896, p. 58-59.

⁴ *Ibidem*, p. 63.

a speciilor de cai aclimatizați” și ca soluție propune „consolidarea și dezvoltarea creșterii cailor populari și dezvoltarea mai departe a rasei lipițan”⁵.

„Bugetul creșterii naționale a cailor” a fost dezbătut în luna aprilie de către Camera Deputaților. Aici din nou s-a ridicat problema privind viitorul Făgărașului. După mai multe luări de cuvânt, cea mai „originală propunere” a fost făcută de către contele Károlyi Sándor, care a propus „împărțirea iepelor”⁶.

Cu toate amenințările existente cu privire la soarta hergheliei, în numărul 29 din 4 mai 1896 se face o relatare despre „marea expoziție de cai” ce s-a desfășurat la Budapesta în perioada 5-12 mai 1896, unde „de o mare apreciere s-au bucurat și atelajele de patru și de cinci cai de la Kisbér, Bábolna, dar mai ales cel de la Făgăraș, un atelaj cu doi cai castanii, Favory 11 și Pluto Fantasca 8, care au stârnit o mulțumire generală prin frumusețe, noblețe și acțiunea lor rapidă; dar nu numai aceștia, ci în general tot materialul expus de la Făgăraș”⁷.

O „Atenționare” din 22 aprilie 1896 este dată publicității de către Ministerul Maghiar Regal al Agriculturii cu privire la data clasificării materialului hergheliilor de stat și a animalelor folosite în interes economic, care este publicată în luna mai. Aici erau comunicate datele pentru celelalte trei herghelii de stat, iar pentru Făgăraș se face mențiunea că „data o să fie stabilită ulterior”⁸. Într-adevăr, această acțiune este fixată pentru perioada 4-8 iunie 1896 și publicată din nou printr-o „Atenționare” cu nr. 38655 -II/1 din 10 iunie 1896⁹.

Continuă succesul cailor participanți la expoziții. La a „doua expoziție de cai”, desfășurată la o lună după prima și dedicată cailor din crescătorii, care a avut loc tot la Budapesta și s-a bucurat de prezența regelui, a fost expusă de la Făgăraș o „colecție” formată din Neapolitano IV – armăsar fondator de linie, un cal tânăr provenit de la Pluto Fantasca („care a fost unul dintre cei mai buni cai fondatori de linie de la Făgăraș”) –, două iepe cu mânz și trei iepe tinere¹⁰. În această expoziție caii au fost împărțiți în trei categorii: crescuți „de stat, de marii proprietari de teren și micii proprietari de teren”¹¹.

O veste îmbucurătoare, care dădea speranțe, a fost tipărită la începutul lunii iulie tot în cadrul rubricii „Contemplarea”, unde autorul afirmă: „Așa am auzit că o să se mențină fără îndoială Herghelia de la Făgăraș și respectiv creșterea rasei lipițan, chiar în același loc, (...) deoarece târgul luxos de cai care abia s-a încheiat a reabilitat în totalitate herghelia și pe comandantul acesteia, (...) reieșind că rasa lipițan are foarte mulți prieteni și din ce în ce mai mulți au început să o crească. Această expoziție a dovedit că linia originală de lipițan nu a pierdut nimic din bunele sale calități, ci din contră, s-a îmbunătățit cu totul”¹².

---

⁵ *Ibidem*, nr. 8/18 februarie 1986, p. 75.

⁶ *Ibidem*, nr. 20/15 aprilie 1896, p. 163.

⁷ *Ibidem*, nr. 29/4 mai 1896, p. 222.

⁸ *Ibidem*, nr. 30/8 mai 1896, p. 228.

⁹ *Ibidem*, nr. 44/13 iunie 1896, p. 320.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 45/17 iunie 1896, p. 330.

¹¹ *Ibidem*, nr. 42/6 iunie 1896, p. 303.

¹² *Ibidem*, nr. 49/4 iulie 1896, p. 355.

Proiectul de buget al Ministerului Agriculturii pentru anul 1897 dă din nou speranțe pentru menținerea hergheliei. Acesta prevedea pentru Făgăraș alocarea sumei de 40.000 de forinți pentru cumpărarea „iepelor autohtone transilvănene, care împerecheate cu armăsari cu sânge englez, o să fie crescute alături de rasa lipițan”. Se prevedea existența la Făgăraș a unei herghelii cu 50 de iepe lipițan și 50 de iepe jumătate sânge transilvănean și englez; astfel se menținea creșterea tradițională a rasei lipițan¹³.

Pe 2 octombrie 1896 a început la Budapesta licitația materialului excedentar și cel selectat din hergheliile de stat. Interesul prezentat pentru iepele și atelajele cu trei sau patru cai de la Făgăraș „nu a mai fost așa de mare”. Explicația dată pentru aceste vânzări slabe este că la această licitație „nu a participat în număr mare clasa mijlocie” datorită problemelor financiare existente. Totuși s-a reușit valorificarea la un preț bun a unui atelaj cu patru cai la prețul de 1.400 de forinți și a două iepe de sânge arab, care s-au vândut cu 310 forinți¹⁴.

În numărul 87 din 24 octombrie 1896 este publicată o adresă trimisă de noul ministru al agriculturii Asociației Economice din Transilvania, în care își exprimă interesul față de creșterea cailor transilvăneni. Și pentru că problema Hergheliei de la Făgăraș a fost „dezbătută în ultimii ani atât în presă, cât și în sălile legislative”, a considerat că este una dintre prioritățile sale să clarifice această situație. Drept pentru care, „după ce a studiat documentele legate de herghelie”, s-a deplasat personal acolo pentru lămuriri și pentru „ca plângerile adresate contra hergheliei să înceteze”. În adresă, el aduce la cunoștința asociației măsurile care consideră că trebuie luate. Pe primul plan este înmulțirea numerică a cailor din linia lipițan și mai ales ca „acest material să fie de bună calitate și corespunzător scopului”, și dorește măsuri cu privire la „menținerea materialului selectat existent, atât din punct de vedere calitativ, cât și al aspectului fizic”. De asemenea, intenționează „să înființeze aici o herghelie separată cu iepe cu caracteristici transilvănene, achiziționate prin cumpărare”. Pentru realizarea „intenției sale” solicită colaborarea asociației și a crescătorilor de cai „ca pentru un preț convenabil să fie selectat cel mai bun material”. Pentru rezolvarea propunerilor sale l-a numit pe șeful Secției de Creștere a Cailor din cadrul ministerului său. La sfârșitul adresei se face precizarea că „în privința armăsarilor pur sânge englez și jumătate sânge englez folosiți pentru iepele selectate, șeful secției o să ia legătura cu domnii menționați”¹⁵.

Știrile acestui an se termină cu o scurtă relatare despre o vânătoare de capre negre, desfășurată în zilele de 26-28 octombrie 1896 în Munții Făgărașului, zona „Vurfu Ourli”, unde un mic grup de vânători au reușit să împuște șase capre¹⁶.

În anul 1897 sunt scurte relatări despre activitatea hergheliei. Acestea încep abia în luna mai, când între 3-5 mai s-a desfășurat a doua ediție a „Târgului de lux pentru cai”, dar „nu cu prea bune rezultate”. Aici, din „producția Hergheliei de la

---

¹³ *Ibidem*, nr. 73/16 septembrie 1896, p. 535.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 80/5 octombrie 1896, p. 588.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 87/24 octombrie 1896, p. 633-634.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 90/2 noiembrie 1896, p. 649.

Făgăraș a fost prezentat de către contele Bierdini Egon un atelaj cu patru cai gri, foarte frumoși, al cărui preț era de 3.000 de forinți¹⁷.

Între 17-18 mai s-au desfășurat la Herghelia din Kisbér concursurile materialului tânăr și au fost transferate la Făgăraș patru iepe¹⁸.

O știre din 15 septembrie 1897 anunță că între 4-5 octombrie se va desfășura la Budapesta licitația cailor excedentari, caștrați și iepe, unde de la Făgăraș vor fi puse în vânzare cinci iepe tinere¹⁹.

Interesul manifestat pentru menținerea hergheliei se dovedește și prin știrea publicată în luna octombrie, în care se face referire la „vizita făcută de consilierul ministerial Lossonczy Mihály la Lipicza, „ca să achiziționeze câteva iepe bune pentru Făgăraș”²⁰.

Ministerul Agriculturii, prin „Anunțul” obișnuit de la sfârșitul anului, publică lista cu armăsarii pentru montă din hergheliile de stat. La Făgăraș a fost stabilită taxa de 20 forinți/bucată, pentru șapte cai lipițan și 200 forinți pentru Toreador – un cal crescut în țară, jumătate sânge englez, pentru împerecherea cu o iapă jumătate sânge ardelean²¹. Anunțul este repetat și în numărul 94/27 noiembrie 1897.

Între 4 și 5 octombrie s-a desfășurat o nouă licitație de cai din hergheliile de stat, unde de la Făgăraș au fost vândute patru iepe tinere excedentare din rasa lipițan. Sumele încasate pentru acestea erau de 350, 400, 420, 510 forinți²². Aceasta este ultima relatare a anului despre herghelie.

Faptul că Guvernul nu intenționa desființarea hergheliei, ci din contră dezvoltarea ei, reiese și din Raportul contabil pe anul 1897 al Scaunului de Audit de Stat Regal Maghiar. Acest raport arată că din suma de 70.100 de forinți încasați din vânzarea lemnului existent în pădurea de la Mândra, care era în proprietatea hergheliei, „suma de 47.447 forinți și 70 crăițari a fost alocată pentru diferite cheltuieli privind administrarea domeniului”. Printre acestea sunt: 24.604,03 forinți pentru sporirea efectivului de animale: vite, oi, cai de povară; la construirea unui nou grajd pentru bivoli la Șercaia; pentru dotarea „casei laptelui” din gospodăria de la Făgăraș; pentru construirea unei „case a cașcavalului” în gospodăria de la Sâmbăta; pentru transformarea clădirii crășmei de la Porumbacu de Jos în casă a ofițerilor, 12.776,03 forinți; pentru înființarea pajiștilor montane 2964,13 forinți²³.

Propunerea făcută de ministrul agriculturii este pusă repede în practică așa cum este dovedită prin scrisoarea intitulată „Din Transilvania” (nesemnată). Este adresată redactorului ziarului și a fost publicată în nr. 2/8 ianuarie 1898. Ea confirmă că la Sâmbăta de Jos deja a fost amenajată o herghelie cu 55 de iepe jumătate sânge

---

¹⁷ *Ibidem*, nr. 29/7 mai 1897, p. 213-214.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 35/21 mai 1897, p. 256.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 72/15 septembrie 1897, p. 495.

²⁰ *Ibidem*, nr. 84/15 octombrie 1897, p. 575.

²¹ *Ibidem*, nr. 93/20 noiembrie 1897, p. 628.

²² *Ibidem*, p. 629.

²³ A M.Kir. Állami Számveztőszék *JELENTÉSE az 1897. évi zárszámadásról, valamint az államháztartás, államvagyon és állami adósságok kezelése körül ay 1897, évben szerzett tapasztalaiból*, Budapest, 1898, Nyomatott a Magyar Királyi Államnyomdában, p. 184-186.

englez, din care 10 sau 15 „sunt mai slabe, dar per total, în general sunt destul de bune”²⁴.

O scurtă știre apărută în cadrul rubricii „Creșterea națională a cailor”, din iulie 1898, ne face cunoscut că „Ministrul Agriculturii l-a încredințat cu conducerea Hergheliei de la Făgăraș pe Fridrik Géza”, însă fără să se facă referire la vechiul comandant²⁵.

Tot atât de scurt se relatează în cursul lunii august despre vizita făcută aici de ducele Ludwig Wilhelm de Bavaria, în data de 3 august 1898²⁶.

În numărul 68 din 10 septembrie 1898 ministrul agriculturii, prin adresa nr. 58.399/98 din august 1898, publică „Anunțul de licitație al cailor” din hergheliile de stat, care urma să aibă loc în data de 3 octombrie 1898 la Budapesta²⁷. Anunțul este repetat și în numerele 71/19 septembrie și 72/21 septembrie 1898.

O știre primită „înainte de tipărirea numărului” 83 din 19 octombrie 1898 ne informează că „fostul comandant al hergheliei, contele Erdödy Pálffy Géza, a decedat la Viena în data de 17 octombrie. El se afla acolo în vizită la fratele său contele Pálffy András. Corpul lui urma să fie dus la Pozsony pentru înmormântare”²⁸. Necrologul este publicat în următorul număr și menționează că era descendentul „uneia dintre cele mai vechi familii nobiliare din Ungaria”. „Și-a început cariera militară la 16 ani, fiind distins de mai multe ori”. „La începutul anilor '70 a fost numit, la cererea Ministerului Agriculturii, comandantul noii herghelii înființate la Făgăraș, unde a activat mai bine de douăzeci de ani”²⁹.

În numerele 84/22 octombrie 1898, 89/4 noiembrie 1898 și 90/11 noiembrie 1898 este dată publicității, prin adresa nr. 63555-II/1898 emisă de ministrul agriculturii, taxa de montă pentru hergheliile de stat. La Făgăraș sunt nominalizați șapte armăsari lipițan cu o taxă de 20 forinți/cal, un „armăsar de tip englezesc”, cu numele de „Zivatar”, cu 20 de forinți, și celebrul „Toreador”, un pur sânge englez cu 200 de forinți³⁰.

Informațiile privind herghelia pentru anul 1898 se încheie în data de 10 decembrie, când apare articolul „Creșterea națională a cailor și funcționarea hergheliilor în anul 1897”. În cadrul acestuia se face o prezentare amplă despre activitatea hergheliilor de stat. Legat de Făgăraș sunt relatate următoarele: „Totalul cailor din herghelie constă din 269 cai din rasa lipițan și 86 din rasa jumătate sânge englez, aceștia din urmă au fost achiziționați în anul 1896, totalul pe herghelie la sfârșitul anului 1897 era de 355 bucați, din care: din rasa lipițan 5 cai fondatori de linie, 3 de probă și 56 de mânji de armăsari din ani diferiți; numărul iepelor mamă este de 55, iar 14 și 107 mânji sunt clasificați pentru mânji mamă. În herghelia de jumătate sânge englez, pe lângă armăsarul fondator de linie (Toreador) este un armăsar de prăsilă și sunt 52 de iepi mamă jumătate sânge englez și 31 de mânji de diferite sexe și vârste. Rezultatul

---

²⁴ *Vadász és Verseny-Lap*, nr. 2/1 ianuarie 1898, p. 12.

²⁵ *Ibidem*, nr. 50/15 iulie 1898, p. 346.

²⁶ *Ibidem*, nr. 55/5 august 1898, p. 375.

²⁷ *Ibidem*, nr. 68/10 septembrie 1898, p. 466.

²⁸ *Ibidem*, nr. 83/19 octombrie 1898, p. 565.

²⁹ *Ibidem*, nr. 84/22 octombrie 1898, p. 570.

³⁰ *Ibidem*, p. 571; nr. 89/4 noiembrie 1898, p. 594 și nr. 90/11 noiembrie 1898, p. 604.

împerecherii armăsarilor fondatori de linie din herghelie a fost următorul: 31 de iepe din rasa lipițan și 50 de iepe din rasa jumătate englez”. „Numărul cailor bolnavi în cursul acestui an este de 138. Dintre aceștia s-au vindecat 129, 6 au murit și 3 au fost eutanasiați”. „Suma totală încasată din vânzarea cailor la licitația de toamnă de la Budapesta a fost de 12.972 de forinți”. Se face un scurt istoric al participării cailor la diferite concursuri, dar se afirmă că „din cauza numărului scăzut de iepe, nici în acest an nu s-au obținut rezultate îmbucurătoare”. „Numărul de cai din herghelie în 1890 era de 408, iar în 1897 de 355”. Efectivul a „scăzut cu 53 de exemplare din cauza scăderii numărului de cai lipițan din anii precedenți”. Per total, „în cele 4 herghelii de stat, în anul 1890 erau 3.287 de cai, iar în 1897 un efectiv de 3.688 cai. Deci, numărul cailor din cele patru herghelii a crescut cu 401 bucați”³¹.

Anul 1899 nu începe cu o știre tocmai favorabilă hergheliei. Deja în numărul 2 al ziarului este preluată din „Erdélyi Gazda” (nr. 1/1899) o informare trimisă de către ministrul Darányi către Asociația Economică transilvăneană, datată 24 noiembrie 1898, prin care se anunță că în urma ședinței desfășurate în 6 septembrie cu privire la caii jumătate sânge englez din Herghelia de la Făgăraș, „nu pentru că herghelia nu s-ar fi dezvoltat corespunzător”, totuși luând în considerare „dorințele și punctele de vedere exprimate la această ședință de către crescătorii din zona Transilvaniei”, precum și „condițiile locale făgărășene”, a considerat adecvată mutarea acestei herghelii pe moșia Trezoreriei de la Cluj”, deoarece „condițiile de climă și pășcut pentru așezarea hergheliei sunt mai favorabile și mai avantajoase”. În continuare se menționează că „și prin așezarea sa, este mai favorabilă față de cea din Făgăraș”, deoarece „cei interesați de herghelie, acolo în apropiere, au mai multe ocazii, la fața locului, să sprijine cercurile administrative cu sfaturile lor”. Ministrul spera că aceste măsuri „o să fie primite cu calm de către crescătorii de cai din partea Transilvaniei”. Măsurile urmau a fi puse în practică „odată cu începerea pășunatului din următorul an”³².

Deoarece subiectul prezenta un interes deosebit pentru Transilvania, publicarea acestei informări este repetată și în numărul 2 al ziarului din anul următor, adică în 1899.

În articolul intitulat „Materialul de cai al Hergheliei de la Făgăraș” și semnat sub pseudonimul „Ignotius”, sunt descrise concursurile de alergat, desfășurate în 27 mai 1899. Autorul subliniază că „materialul de cai de alergat, de la cea mai mică dintre hergheliile de stat, până în prezent, abia a beneficiat de atenția necesară”. Schimbările care au avut loc în conducerea hergheliei, cu „orientările prudente și cu scopul conștient” ale actualului comandant, căpitanul Rónay, „sunt garanția sigură că rezultatele frumoase obținute până în prezent o să fie întrecute de cele viitoare”. De asemenea, laudă și menționează înalta calitate a materialului de la această herghelie. Caii care au participat la aceste curse au fost antrenați zilnic. Cea mai lungă cursă a fost de 70 de km. Pista pentru concurs „în formă ovală era în interiorul hergheliei și avea 2.500 de metri”. Dar ploaia care a căzut „în ziua precedentă concursului, a înmuiat terenul și a îngreunat concursul”. Distanța a fost parcursă în 3 ore și 53 de minute și câștigător a fost Favory XII. Pe locul doi a ajuns atelajul cu doi cai format din Maes-

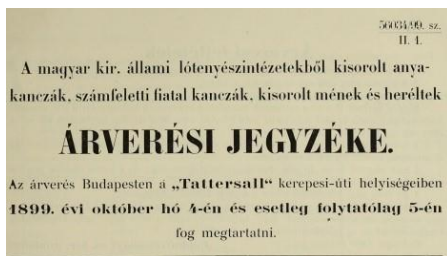
³¹ *Ibidem*, nr. 94/10 decembrie 1898, p. 639-640.

³² *Ibidem*, nr. 2/7 ianuarie 1899, p. 14.

toso V (36) cu Fantasca (85). Rezultatele obținute la această cursă „erau în mare parte satisfăcătoare” având în vedere „perioada scurtă de dresaj”³³. După-amiază au fost programate concursuri grupate pe patru clase pentru caii jumătate sânge și lipițan, două dintre ele pe o distanță de 3.500 m și două pe o distanță de 5.000 m. Deși articolul este amplu, totuși nu mai găsim descrierea minuțioasă și plină de farmec a concursurilor de altădată.

Mare sărbătoare a fost la herghelie la începutul lunii iulie 1899. Au fost aniversați cei 25 de ani de activitate a comandantului Rónay Lajos. Acest „Jubileu de douăzeci și cinci de ani” este relatat mai amplu în numărul 49 din 14 iulie 1899. La această manifestare au participat „corpul ofițerilor, intelectualitatea din toată zona, cărora în creșterea cailor sărbătoritul a făcut lucruri bune”. Prin acest eveniment au fost „recompensate meritele reale, activitatea care nu a cunoscut niciodată slăbiciunea”. Manifestațiile au început dimineața la ora 5 cu „o trezire muzicală”, la ora 6 personalul a „dat serenadă”, iar între orele 7 și 9 în fața castelului s-a cântat „muzică de fanfară”. Apoi, la ora 10 s-a ținut o slujbă în holul castelului și începând cu ora 11 au fost prezentate „onorurile delegaților”, printre care se numărau „multe personalități cunoscute ale vieții mondene” și populația românească. Și-au prezentat onorul: „corpul de ofițeri, subofițerii, personalul de îngrijire a cailor, corpul de la școala comunală, personalități ale comunei”. După care a urmat o masă de „80 de persoane în cazinoul hergheliei”. Programul a continuat după-amiază, când, în „cadru hergheliei”, s-au organizat curse de cai. Ziua s-a încheiat cu o petrecere care s-a desfășurat în sala de mese a ofițerilor, unde dansul și distracția au continuat până dimineața. Ca amintire, corpul ofițerilor a oferit comandantului „un album de o calitate excepțională”³⁴. Articolul nu este semnat.

În numărul 67 din 7 septembrie 1899, între paginile 438-439, apar anunțul, condițiile de licitație și lista cailor care urmează a fi vânduți în data de 4 octombrie și poate și în 5 octombrie din hergheliile de stat. De la Făgăraș lista cuprinde un număr de 10 cai, din care șapte iepe tinere și trei castrați.

Relatări despre această licitație găsim în numărul din 4 octombrie 1899, când se consemnează: „Iepele din Făgăraș, în calitate de cai de tracțiune, nu prea au prezentat interes pentru cumpărători, iar din cele 4 atelaje cu doi cai, trei au fost cumpărate

³³ *Ibidem*, nr. 38/2 iunie 1899, p. 257-258.

³⁴ *Ibidem*, nr. 49/14 iulie 1899, p. 329.

³⁵ „Anunțul” privind licitația din *Vadász és Verseny-Lap*, nr. 67/7 septembrie 1899.

de Herghelia de la Bábolna și unul de un particular, pentru sumele de 810, 830, 870 respectiv 710 forinți”³⁶. Nici pentru restul cailor nu s-au găsit cumpărători interesați.

Prin anunțul nr. 83711/899. II./1, ministrul agriculturii face cunoscută taxa de montă pentru anul 1900. Pentru Făgăraș au fost înscrși cinci cai din rasa lipițan, toți cu o taxă de 20 forinți. Aceștia erau: „Conversano-Szardinia II, Conversano-Katina, Maestoso Erga, Neapolitano V, Pluto-Fantasca II”³⁷. Acest anunț este repetat și în numerele 93/18 noiembrie 1988 și 94/25 noiembrie 1899.

Anul 1899 se termină cu o scurtă informare din 9 decembrie, prin care este adusă la cunoștința publicului că „Înălțimea Sa, cu cea mai mare grație a binevoit (...) să-l numească pe căpitanul Rónay Lajos comandant al Hergheliei de la Făgăraș”³⁸.

Știrile privind herghelia din anul 1900 încep abia în luna iunie, când apare o scurtă „Atenționare” a ministrului agriculturii, prin care se aduce la cunoștința celor interesați că „în perioada 27-29 iunie va avea loc la Făgăraș clasificarea cailor”³⁹.

În cadrul rubricii „Creșterea națională a cailor”, sub titlul „Din Herghelia de la Făgăraș”, este dedicat un articol mai amplu prezentării acesteia. În prima parte se face referire la „harnica activitate ce se desfășoară din nou în acest an” și care consta în „creșterea valorii cailor lipițan” prin „ridicarea treptată a capacităților existente”. Pentru atingerea acestui țel, conducerea a primit ajutor din partea ministrului Darányi, iar rezultatele bune nu s-au lăsat așteptate. Relatările continuă în a doua parte despre calul lipițan care s-a dovedit a fi „un bun cal de tracțiune”, cu „un corp construit din forme nobile” și „calități bune ale materialului”, iar selectarea cailor corespunzători pentru creștere se făcea „cu cea mai mare atenție”. Armăsarii și iepele erau supuse unui „training de galop” conform unui program de antrenament care începea „în cursul lunii martie”. Pentru că „acest training a fost aplicat corect”, au început să se vadă și rezultatele bune în cadrul concursurilor desfășurate în cursul anului, iar caii participanți au parcurs distanțele „în plină capacitate de acțiune, cu puțină transpirație, cu tendoanele uscate, cu o agitație care abia se putea observa”. Aceștia erau „factori care nu puteau ocoli atenția crescătorilor” și erau „dovada că Herghelia de la Făgăraș, cu o conducere corectă, încă stătea în fața unui mare viitor”. Partea a treia a articolului este dedicată dezvoltării creșterii cailor. Chiar dacă în anii precedenți a fost redus numărul iepelor mame, acum se punea un accent deosebit pe importul iepelor din rasa arabă. Au fost cumpărați și doi armăsari noi, în scopul creșterii numărului de armăsari pentru prăsilă. Mânjii născuți în acest an „promiteau destul de mult”. În încheierea articolului sunt nominalizați cei trei armăsari care, prin urmașii lor, erau „sprijinul actual și viitor” al materialului hergheliei: Maestoso-Erga, Neapolitano și Favory XII⁴⁰.

La finalul anului sunt din nou publicate listele cu armăsarii de prăsilă din hergheliile de stat. La Făgăraș apar opt cai, toți cu suma de 40 K (coroane)⁴¹.

³⁶ *Ibidem*, nr. 80/4 octombrie 1899, p. 509.

³⁷ *Ibidem*, nr. 92/11 noiembrie 1899, p. 578.

³⁸ *Ibidem*, nr. 96/9 septembrie 1899, p. 613.

³⁹ *Ibidem*, nr. 44/11 iunie 1900, p. 298.

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 80/19 septembrie 1900, p. 496-497.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 101/10 noiembrie 1900, p. 613; nr. 102/17 noiembrie 1900, p. 618 și nr. 103/24 noiembrie 1900, p. 629.

Chiar dacă viitorul hergheliei se dovedea strălucitor, conform articolului apărut cu câteva luni mai târziu, aflăm că ministrul agriculturii a dispus mutarea din Herghelia de la Făgăraș a efectivelor de jumătate sânge englez („așa-numita herghelie cu caracter transilvănean”) la Cluj, așa cum reiese din discursul ținut în data de 14 ianuarie 1901 cu ocazia Adunării Naționale a Crescătorilor de Cai și publicat în numărul 3 al ziarului din 19 ianuarie 1901. El a motivat această mutare prin faptul că „atât solul, clima, cât și condițiile economice s-au dovedit mai favorabile”⁴² în această zonă. În declarația scrisă și trimisă adunării de contele Majláth József, acesta considera că „menținerea Hergheliei de la Făgăraș este benefică, deoarece rasa lipițan este un cal de munte de neînlocuit”⁴³.

Numărul 58 din luna iulie anunță numirea căpitanului Rónay Lajos, comandantul Hergheliei de la Făgăraș, la conducerea Hergheliei de la Mezöhegyes, care „deja și-a ocupat funcția la noul loc de muncă”⁴⁴.

Scurtul istoric al anului 1901 se termină din nou cu lista cailor pentru montă pe anul 1902. În acest an, la Făgăraș apar șapte cai, fiecare cu o taxă de 40 K⁴⁵. Anunțul se repetă și în numerele 100/23 noiembrie 1901 și 101/1 decembrie 1901.

Din Raportul contabil pe anul 1901 al Scaunului de Audit de Stat Regal Maghiar reiese că pentru „marea sală de mese care aparținea de camerele de oaspeți ale castelului de la Sâmbăta de Jos” a fost folosită suma de 2.649,26 de coroane la „dotări pentru 24 de persoane”⁴⁶.

În numărul 120 din „27 octobre (9 Novembre)” 1901 al „Telegrafului Român”, sub titlul „Furnisări de oves”, apare următoarea știre legată de herghelie: „La direcțiunea hergheliei din Făgăraș se va ține în 18 Novembre st. n. licitațiune, pe basa ofertelor în scris, pentru furnisarea a 3.500 un. m. de oves. Oferentul trebuie să se oblige a furnisa cel puțin 200 m. metrice”⁴⁷.

Pentru anul 1902 informațiile sunt puține. Abia în luna noiembrie găsim „Anunțul” ministrului agriculturii nr. 93620/II./1. 1902 cu privire la taxa de montă pentru anul 1903. La Făgăraș, de data aceasta apar șase cai, fiecare cu suma de 40 K⁴⁸. Tot în luna noiembrie din numărul 104 aflăm că Visegrády Béla, „comandantul hergheliei, a fost înaintat la gradul de maior”. El înainte să ajungă la Făgăraș a fost comandantul Hergheliei de la Sfântu Gheorghe, unde era apreciat și iubit, iar „zona Făgărașului s-a bucurat” de numirea lui în fruntea hergheliei de lipițan, deoarece era un om „harnic, zelos, devotat, care trăia tot timpul pentru munca lui”. În articol se reamintește că această herghelie „a fost înființată în 1873 de către Kozma Ferenc și a

---

⁴² *Ibidem*, nr. 3/19 ianuarie 1901, p. 33.

⁴³ *Ibidem*, nr. 4/26 ianuarie 1901, p. 45.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 58/29 iulie 1901, p. 371.

⁴⁵ *Ibidem*, nr. 98/9 noiembrie 1901, p. 600.

⁴⁶ A.M.Kir. Állami Számvevőbizottság *JELENTÉSE az 1901. évi zárszámadásról, valamint az államháztartás, államvagyon és állami adósságok kezelése körül az 1901. évben szerzett tapasztalataiból*, Budapest, 1902, Nyomatott a Magyar Királyi Államnyomdában, p. 88-89.

⁴⁷ *Telegraful Român*, nr. 120/27 octombrie (9 noiembrie) 1901, Sibiu, p. 489.

⁴⁸ *Vadász és Verseny-Lap*, nr. 102/7 noiembrie 1902, p. 632; nr. 104/15 noiembrie 1902, p. 639.

fost condusă de comandanții Ilniczky, Pálffy și Rónay, care au făcut totul pentru dezvoltarea mai departe a rasei lipițan⁴⁹.

În bugetul pe anul 1902, pentru Făgăraș a fost prevăzută suma de 3.023 coroane pentru „cheltuielile privind construcția unui depozit”⁵⁰.

Anul 1903 începe cu o veste tristă. Administratorul domeniului hergheliei, Zánkó Emil, a decedat în data de 30 ianuarie la Făgăraș. „În vârstă de 62” de ani, a fost răpus de o boală de inimă⁵¹.

În numărul 75 din 4 septembrie 1903 apare articolul intitulat „Despre caii polo ponei”, semnat de vechea noastră cunoștință „Oltvölgyi”, care printr-o scrisoare adresată redacției face comentarii pe marginea unui articol apărut în numărul 79 al ziarului „Deutsche Sport” despre caii folosiți pentru jocul de polo. Aici, el își exprimă „însuflețirea sa pentru calul lipițan”⁵², din nou vorbește de calitățile excelente ale acestei rase și face referire la călătoria de șapte zile a iepei Pluto 54 din 1885 de la Sâmbăta de Jos la Budapesta.

„Anunțul” privind taxa de montă pentru anul 1904 apare în numerele 102/6 noiembrie 1903 și 103/14 noiembrie 1903, și este comunicat prin adresa nr. 87826/II./1. 1903 de către ministrul agriculturii. În acest an, la Făgăraș apar șase armăsari, toți din rasa lipițan și toți cu o taxă de 40 K.

În anul 1904, clasificarea cailor din hergheliile de stat este stabilită prin adresa nr. 33,355/II. nr. 1, publicată în luna mai în paginile ziarului. Singura herghelie pentru care urma ca data să fie stabilită ulterior era Făgărașul⁵³.

O știre foarte scurtă vorbește în luna august despre vizita consilierului ministerial Lossonczy Mihály la hergheliile de stat, printre care și la Făgăraș⁵⁴.

La licitația de la Budapesta, începută în 30 septembrie 1904, au participat de la Herghelia din Făgăraș câțiva cai pentru trăsuri/atelaje care „se puteau transforma în podoaba oricăror expoziții mari”⁵⁵. În total au fost vândute zece iepe tinere, în „valoare totală de 11.120 coroane”⁵⁶.

Interesul prezentat pentru caii lipițan este subliniat în cadrul articolului „Creșterea națională a cailor” din numărul 97 al ziarului, unde se specifică: „Mai nou, se arată un mare interes pentru cai din rasa lipițan ieșiți din Herghelia de Stat de la Făgăraș, atât din punct de vedere al materialului de creștere cât și de folosință. Prin mișcările frumoase și rezistența lor, găsim în ei cai de tracțiune de prim rang. (...) Merită să respectăm această rasă de cai!”⁵⁷. Acest lucru este confirmat și în scrisoarea trimisă redacției de către Lenhart Antal și publicată în numărul 102 din 21 octombrie 1904, în care autorul face mențiunea că la licitațiile din ultimii ani s-a constatat „din

---

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 104/15 noiembrie 1902, p. 640.

⁵⁰ *ÁLLAMI KÖLTSEGVETÉS A MAGYAR KORONA ORSZÁGAI RÉSZÉRE AZ 1902. ÉVRE*, Budapest, 1901, Nyomatott a M. K. Államnyomdában, p. 68.

⁵¹ *Vadász és Verseny-Lap*, nr. 5/31 ianuarie 1903, p. 50.

⁵² *Ibidem*, nr. 75/4 septembrie 1903, p. 531.

⁵³ *Ibidem*, nr. 41/18 mai 1904, p. 306.

⁵⁴ *Ibidem*, nr. 73/10 august 1904, p. 492.

⁵⁵ *Ibidem*, nr. 94/30 septembrie 1904, p. 650.

⁵⁶ *Ibidem*, nr. 95/3 octombrie 1904, p. 657.

⁵⁷ *Ibidem*, nr. 97/7 octombrie 1904, p. 673.

partea cumpărătorilor din străinătate, un interes deosebit pentru cumpărarea cailor cu picioare și oase puternice și pe aceștia îi cumpărau la prețuri foarte mari”. Aici se face o comparație între caii lipițan de la Făgăraș, care „sunt de talie mică, dar cu oase puternice”, în comparație cu caii arabi de la Bábolna, care „au oase fine” și care s-au vândut la prețuri mai mici decât cei lipițan⁵⁸.

Pentru anul 1905 la Făgăraș a fost stabilită suma de 40 K/cal taxă de montă, pentru cei opt armăsari lipițan, conform listei publicate în numărul 110/18 noiembrie 1904, pagina 758.

În articolul intitulat „Puncte de vedere privind creșterea cailor” din cadrul rubricii „Creșterea națională a cailor” din luna noiembrie 1904, se face o prezentare amplă a activității fostului consilier ministerial Kozma Ferencz. Aici se reamintește și că el a fost „fondatorul Hergheliei de la Făgăraș”. Totuși, în urma eforturilor depuse, se constată că „micul crescător, în interesul căruia, în primul rând, a fost înființată Herghelia de la Făgăraș, încă nu a ajuns la acel nivel la care ar putea prețui calul mic, dar bun de la Făgăraș”. Conform afirmațiilor autorului, „Herghelia de la Făgăraș nu mai este așa cum a fost”, iar caii crescuți aici pentru cai de munte și „trimiși la păscut din primăvară până toamnă, pe pajiștile montane de o calitate destul de slabă, unde nu se puteau dezvolta corespunzător și încetșor au devenit din ce în ce mai slabi” a condus la propunerea de „desființare a hergheliei”. După schimbarea hranei și a pajiștilor a început să crească natalitatea, au început să „sporească văzând cu ochii” corpul și oasele animalelor, în așa fel că în acest an „doar trei din mânjii selectați aveau 160 cm”, iar „restul erau mai mari”⁵⁹.

Acest lucru este contrazis patru luni mai târziu, tot în cadrul rubricii „Creșterea națională a cailor”, în articolul semnat de Luczenbacher Miklós și intitulat „Problema raioanelor pentru creșterea cailor”, publicat în 17 aprilie 1905 în numărul 23. Aici, referindu-se la dezvoltarea raselor arăbești, precizează: „Kozma Ferencz a transferat această rasă la Făgăraș și la Bábolna, care dispun de zone cu un sol care corespunde mai mult caracteristicilor lor individuale, decât câmpiile joase cu un sol gras”⁶⁰. Tot în acest număr al ziarului se aduce la cunoștința publicului că la Făgăraș concursul pentru testarea iepelor tinere antrenate pentru tracțiune o să aibă loc pe data de 6 mai 1905, pe o distanță de 40 km⁶¹.

În numărul următor al ziarului se continuă articolul, iar autorul „consideră necesară și pe viitor creșterea curată a cailor lipițan”⁶².

În 19 mai 1905 se face o relatare mai amplă despre testările desfășurate la Făgăraș. Iepele tinere, din clasa iepelor mamă, câte două, au fost înhămate la trăsuri ușoare. Cele șase perechi au trebuit să parcurgă 40 de km. Iar rezultatele testelor „s-au dovedit destul de mulțumitoare” în condițiile în care atelajul sosit pe primul loc a parcurs distanța cu o medie de trei minute și trei secunde/km, iar cel de pe ultimul loc cu 3,18/km⁶³.

⁵⁸ *Ibidem*, nr. 102/21 octombrie 1904, p. 705.

⁵⁹ *Ibidem*, nr. 112/3 decembrie 1904, p. 771-772.

⁶⁰ *Ibidem*, nr. 23/17 aprilie 1905, p. 220.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, nr. 25/22 aprilie 1905, p. 230.

⁶³ *Ibidem*, nr. 38/19 mai 1905, p. 324.

O scurtă „Înștiințare” din nr. 60/3 iulie 1905 anunță că la Făgăraș clasificarea materialului cabalin o să aibă loc între 4 și 6 august⁶⁴.

Și în acest an iepele și castrații din herghelie sunt vânduți la Budapesta. Licitația urma să aibă loc în 6 octombrie și eventual în 7 octombrie, și se desfășura în paralel cu „un luxos târg pentru cai”, unde de la Herghelia Făgăraș urmau să fie vânduți 18 cai⁶⁵. Aici „iepele au fost prezentate în atelaje”, acestea se mișcau liber și au galopat frumos și uniform⁶⁶. Din cele nouă perechi „doar una singură s-a întors la Făgăraș”, restul au fost vândute⁶⁷.

Lista cu armăsarii pentru taxa de montă pentru anul 1906 este dată publicității prin adresa nr. 85541/II/nr.1. La Făgăraș aceasta cuprindea nouă armăsari, fiecare cu o sumă de 40 K⁶⁸.

Anul 1906 este foarte sărac în evenimente legate de herghelie. În numărul 1 din 1 ianuarie 1906 se repetă anunțul privind taxa de montă. După care, abia în numărul 49 din 27 iunie 1906 este comunicat de către ministrul agriculturii că, între 22 și 24 august, aici urma să aibă loc clasificarea cailor pentru anul respectiv⁶⁹. Ulterior, în numărul 54 din 16 iulie se revine la această dată, care este mutată pentru 22-24 iulie 1906.

În articolul intitulat „Licitația iepelor de stat”, din rubrica „Creșterea națională a cailor”, este menționat că „la licitația desfășurată vineri după-masă” la Budapesta, de la Făgăraș, „după patru perechi de cai”, a fost încasată suma de 7.850 de coroane, adică o medie de 1.962 coroane pe cal. În anul precedent, „s-a încasat suma medie de 1.400 coroane, deci a fost o creștere medie de 562 coroane”. La această licitație s-au vândut în total 90 de cai în valoare totală de 135.780 coroane⁷⁰. Enumerarea cailor și sumele obținute pe perechi sunt publicate mai amplu în numărul 86 din 10 octombrie 1906. Nu sunt publicate liste cu armăsarii pentru montă.

În anul 1907, pentru prima oară se pomenește despre Herghelia de la Făgăraș abia la sfârșitul lunii august, tot în cadrul rubricii „Creșterea națională a cailor”. Aici se face un anunț în legătură cu „Târgul de toamnă de lux pentru cai”, ediția a XXXVII-a, care urma să se deschidă pe 29 septembrie la Budapesta. După încheierea acestui târg, era programată licitația cailor excedentari din hergheliile de stat⁷¹. O altă licitație pentru iepe și castrați urma să aibă loc tot la Budapesta în perioada 4 (eventual 5) octombrie, unde de la Făgăraș erau trecute pe listă un număr de „12 iepe tinere”⁷². Rezultatele acestei licitații au fost foarte bune pentru herghelia noastră. Din relatările ziarului reiese că toți cei 85 de cai aduși aici au fost vânduți cu suma totală de 117.450

---

⁶⁴ *Ibidem*, nr. 60/3 iulie 1905, p. 446.

⁶⁵ *Ibidem*, nr. 97/23 septembrie 1905, p. 667.

⁶⁶ *Ibidem*, nr. 104/6 octombrie 1905, p. 707.

⁶⁷ *Ibidem*, nr. 110/20 octombrie 1905, p. 743.

⁶⁸ *Ibidem*, nr. 126/23 decembrie 1905, p. 855.

⁶⁹ *Ibidem*, nr. 49/27 iunie 1906, p. 389.

⁷⁰ *Ibidem*, nr. 85/8 octombrie 1906, p. 637.

⁷¹ *Ibidem*, nr. 71/28 august 1907, p. 526.

⁷² *Ibidem*, nr. 83/27 septembrie 1907, p. 598.

coroane, dar „cel mai mare preț” au obținut cele două iepe aduse din herghelia făgărășeană, pentru care s-a „plătit suma de 4.700 de coroane”⁷³.

Fogaras: Magyar Királyi Állami ménestelep, 1908.

74

Taxa de montă pentru anul 1908 este publicată în numărul 7 din 15 februarie 1908. Lista de la Făgăraș cuprinde șapte armăsari din rasa lipițan, fiecare cu o taxă de 40 coroane⁷⁵.

Prin „Anunțul” cu nr. 65121/908.II.1 este înștiințat publicul în legătură cu „Târgul anual” de la Herghelia Făgăraș, care urma să aibă loc pe data de 7 septembrie 1908, începând cu orele 10, și unde erau scoși la licitație 19 cai care „urmas să fie vânduți celor care promet prețul cel mai mare și achită banii pe loc”⁷⁶.

Tot în luna septembrie era programat să se desfășoare la Budapesta licitația iepelor și a castraților. O scurtă știre informează publicul interesat că în data de 25 septembrie (eventual 26), începând cu orele 9, licitația urma să se desfășoare în locația „Tattersall” de pe strada Kerepesi, unde din hergheliile de stat erau vânduți un număr de 95 cai, dintre care de la Făgăraș „4 perechi de cai de trăsură”⁷⁷. Rezultatele acestei licitații sunt publicate în numărul 87/23 octombrie 1908 și de aici aflăm că pentru caii de la Făgăraș s-a încasat suma „de 9.730 coroane”⁷⁸.

Din Raportul contabil pe anul 1908 al Scaunului de Audit de Stat Regal Maghiar aflăm că pentru anul 1908 Guvernul a „alocat suma de 8.500 coroane la construirea unei locuințe pentru patru familii de birjari”⁷⁹ și suma de 10.792,32 coroane

⁷³ *Ibidem*, nr. 87/7 octombrie 1907, p. 627.

⁷⁴ Sursă: Arhiva Digitală a Muzeului Țării Făgărașului „Valer Literat”.

⁷⁵ *Vadász és Verseny-Lap*, nr. 7/15 februarie 1908, p. 119.

⁷⁶ *Ibidem*, nr. 67/2 septembrie 1908, p. 480.

⁷⁷ *Ibidem*, nr. 74/18 septembrie 1908, p. 513.

⁷⁸ *Ibidem*, nr. 87/23 octombrie 1908, p. 586.

⁷⁹ A M.Kir. Állami Számvevőszék *JELENTÉSE az 1908. évi zárszámadásról, valamint az államháztartás, államvagyon és állami adósságok kezelése körül az 1908. évben szerzett tapasztalaiból*, Budapest, 1909, Nyomatott a Magyar Királyi Államnyomdában, p. 114.

„pentru reabilitarea celor două grajduri ale căror acoperișuri au ars”. „Acoperișul de la grajdul de vite de la Sâmbăta de Jos, care a ars în octombrie 1907 și acoperișul de la grajdul de vite din gospodăria centrală de la Făgăraș, ars în decembrie 1907”⁸⁰.

Luna octombrie a anului 1909 se dovedește bogată în evenimente la Budapesta. „Târgul de toamnă de lux pentru cai, ediția XLIII” este anunțat pentru perioada 3-5 octombrie 1909 în cadrul rubricii „Creșterea națională a cailor” din numărul 74/16 septembrie 1909. Autorul precizează că „au fost înscriși așa de mulți cai” că deja „se poate considera că acest târg o să aibă succes”. După acest târg, pentru perioada 8-9 octombrie este anunțată licitația anuală pentru caii din hergheliile de stat. Au fost înscriși în total 96 de cai, care urmau „să fie prezentați celor interesați în data de 7 octombrie”. Apoi, în „12 octombrie urma licitația pentru caii pursânge”, iar între 12 și 14 octombrie ediția a „XXX a Expoziției și vânzării armăsarilor”⁸¹. Această știre este completată în numărul 77 din 27 septembrie 1909, când numărul cailor care urmau să fie vânduți din hergheliile de stat este de 91, iar de la Făgăraș erau vândute din nou patru perechi de cai pentru trăsură⁸². Lista cu cei opt cai de la Făgăraș este publicată în pagina 482-8 din numărul 78/29 septembrie 1909, iar aceștia au fost: Incitanto II-4*, Incitanto II-10, Neapolitano VI-5, Pluto Fantasea II-5, Pluto Fantasea I-4, Neapolitano VI-7, Pluto Fantasea II-7, Pluto Fantasea II-4. Pentru acești cai s-a obținut suma de 1.425 coroane, așa cum este publicată în lista vânzărilor din 11 octombrie 1909⁸³.

Clasificarea cailor pentru anul 1910 este fixată la Făgăraș pentru data de 9-11 august⁸⁴. Numirea contelui Szárpáry Péter în fruntea „Secției de creștere a cailor” din cadrul Ministerului Agriculturii este prezentată într-un articol amplu al ziarului din 25 iulie 1910. De aici aflăm că el lucra aici de mai bine de 27 de ani și că „maestrul” său de suflet a fost Kozma Ferencz. Activitatea lui este caracterizată de către autorul articolului, „pe cât de liniștită, pe atât de binecuvântată”⁸⁵.

Despre participarea cailor din hergheliile de stat la „Expoziția Națională de Vânătoare” de la Viena, care urma să se desfășoare în perioada 24-27 septembrie 1910, ne documentează articolul intitulat „Caii noștri naționali la expoziția de la Viena”. Hergheliile regale de stat urmau să se prezinte cu „o colecție amplă”, adică 112 cai, cu care autorul articolului spera să se obțină cununi de lauri. După ce își exprima părerea legată de caii din celelalte herghelii, spera că cei din Făgăraș o să impresioneze „în primul rând prin mișcărilor lor”. Considera că cel mai bun este „1955 Pluto-Fantasia II-5- tipic lipițan” și „699 Pluto-Fantasia, care înaintază cu elan”. Aceștia au fost selectați personal de către groful Szárpáry Péter. Tot din această herghelie urmau să participe la expoziție un lipițan Maestoso XIII de trei ani, Neapolitano VIII-3, tot de trei ani, 201 Kozmat, „un cal cu linii uriașe” și 63 Fenék, doi cai cu prestigiu, împreună cu grozavul 68 Fenék⁸⁶.

---

⁸⁰ *Ibidem*, p. 343.

⁸¹ *Vadász és Verseny-Lap*, nr. 74/16 septembrie 1909, p. 458.

⁸² *Ibidem*, nr. 77/27 septembrie 1909, p. 476.

⁸³ *Ibidem*, nr. 83/11 octombrie 1909, p. 509.

⁸⁴ *Ibidem*, nr. 57/18 iulie 1910, p. 374.

⁸⁵ *Ibidem*, nr. 60/25 iulie 1910, p. 387.

⁸⁶ *Ibidem*, nr. 84/23 septembrie 1910, p. 526.

Relatările despre herghelie în anul 1911 sunt puține. O „Înștiințare” din luna iunie ne informează că „între 17 și 19 iulie o să aibă loc la Herghelia de Făgăraș clasificarea materialului cabalin”⁸⁷.

Prin „Anunțul” cu nr. 34217/II- nr. 1, ministrul agriculturii hotărăște că „licitația cailor selectați anual din hergheliile de stat o să se facă în două grupe”. Din prima grupă „făcând parte iepele”, care vor fi vândute numai crescătorilor autohtoni, „care își dovedesc calitatea de crescător” și care printr-un angajament scris și semnat se obligă „să folosească iapa pentru creștere”. Iar din a doua grupă ajungeau la licitație iepele care nu s-au vândut la prima licitație și alți cai selectați. Această licitație urma să se țină la Făgăraș pentru herghelia de aici⁸⁸. Prin aceste măsuri, Ministerul Agriculturii a „îndeplinit dorințele mai vechi ale crescătorilor”, deoarece erau tot mai multe plângeri legate de faptul că „la aceste licitații comercianții ridicau prețurile atât de mult”, încât crescătorii nu își permiteau să își cumpere cai pentru creștere⁸⁹.

Și știrile legate de anul 1912 încep cu „Anunțul” privind clasificarea cailor, care urma să aibă loc în perioada 22-24 august la Făgăraș⁹⁰. Este primul an când de la această herghelie caili nu participă la licitația anuală de toamnă de la Budapesta. Acest lucru este motivat în paginile ziarului prin boala respiratorie infecțioasă (Adenitis equorum) apărută aici⁹¹. Caili de aici urmau să fie licitați la Făgăraș. Pentru data de 12 noiembrie 1912 este anunțată licitația la Sâmbăta de Jos, la care urmau să fie scoase la vânzare „6 perechi de cai excedentari, de patru ani”⁹².

„Anunțul privind licitația” cu nr. 39706.II.A./nr. 913 dată publicității de ministrul agriculturii pentru Herghelia de la Făgăraș pe anul 1913 apare în numărul 59 din 11 iulie 1913. De aici aflăm că aceasta urma să aibă loc pe data de 19 iulie, începând cu orele 10 la Sâmbăta de Jos. Urmău să fie scoși la licitație un număr de 55 cai (15 castrați, 32 de iepe și opt cai utilitari)⁹³.

O scurtă știre din rubrica „Diverse” ne anunță că „din Herghelia de la Făgăraș în sfârșit ajung sub ciocan (vor fi licitați) 12 iepe”⁹⁴.

În Procesul-verbal al Consfătuirii ministeriale, ținută în data de 25 septembrie 1913 la Budapesta, la pct. 70 se specifică: „Domnul Ministru al Agriculturii prezintă că în materialul Hergheliei Regale Maghiare de Stat din Făgăraș, așezată la Sâmbăta de Jos, în ultima vreme, uveita a apărut în așa mare măsură, că a trebuit să aibă grijă de salvarea acestei specii de lipițan cu sânge curat și a hergheliei de renume european”. Ca urmare a acestei boli „care a apărut în ultimii ani cu un mare procent” și din cauza căreia a „scăzut la un număr destul de mic” numărul armăsarilor de prăsilă de nivel național, motiv pentru care „cheltuielile pentru creșterea acestora s-au ridicat atât de mult”, că ministrul a trebuit „să ia în considerare mutarea hergheliei”, deoarece toate măsurile luate la fața locului „pentru corectarea situației au rămas

⁸⁷ *Ibidem*, nr. 43/14 iunie 1911, p. 310.

⁸⁸ *Ibidem*, nr. 50/4 iulie 1911, p. 313.

⁸⁹ *Ibidem*, nr. 46/23 iunie 1911, p. 322.

⁹⁰ *Ibidem*, nr. 50/1 iulie 1912, p. 334.

⁹¹ *Ibidem*, nr. 90/4 octombrie 1912, p. 548.

⁹² *Ibidem*, nr. 102/2 noiembrie 1912, p. 606.

⁹³ *Ibidem*, nr. 59/11 iulie 1913, p. 384.

⁹⁴ *Ibidem*, nr. 88/19 septembrie 1913, p. 544.

fără rezultate”. „Pentru mutarea temporară a hergheliei” a considerat că cel mai potrivit loc este Herghelia de la Bábolna⁹⁵.

În luna ianuarie din anul 1914 ziarul dedică hergheliei un articol mai amplu, compus din două părți. Deja în numărul 2 din 9 ianuarie 1914 se publică prima parte în care sunt redată extrase din discursul rostit de contele Podmaniczky Gyula, președintele Secției de Creștere a cailor din cadrul Ministerului Agriculturii, în legătură cu Herghelia de la Făgăraș. La începutul discursului el încearcă să justifice mutarea hergheliei din Sâmbăta afirmând că „pajiștile făgărășene sunt umede”, motiv care „a influențat negativ dezvoltarea rasei lipițan”, chiar dacă inițial s-a crezut că aceasta ar fi zona corespunzătoare pentru creșterea acestei rase. „Pe lângă aceasta, din cauza bolii de ochi, care a apărut deja de la înființarea hergheliei, iar de atunci a luat dimensiuni mai mici sau mai mari”. Ideea mutării hergheliei „a fost ridicată de aproape 20 de ani” de către cei care „își poartă în inimă dezvoltarea rasei lipițan”. Chiar dacă au fost depuse toate eforturile pentru remedierea acestei situații, totuși, „în timp ce caii pășteau pe pajiști, materialul s-a corcit, iar atunci când a fost mutat în zonele cu văi, umiditatea văii Oltului a favorizat mai mult infecția”. Acestea ar fi fost motivele pentru care ministrul a hotărât mutarea acestei herghelii. Cea mai mare parte a materialului cabalin a fost mutat la Bábolna, unde „solul cu pietriș este mai favorabil pentru dezvoltarea rasei lipițan”. Această mutare era „doar temporară”, urmând ca atunci când se găsea locul potrivit, herghelia să fie „mutată din nou în zona transilvăneană”, probabil în „Comitatul Ciucului”. În continuare se face o prezentare a istoriei hergheliei începând din 1874⁹⁶.

Partea a doua a acestui articol apare în numărul 3 din 16 ianuarie 1914. Întrebarea care se pune în această parte este „dacă creșterea internă este chiar atât de dăunătoare la rasa jumătate sânge, cum este considerat de către mai mulți?”. Concluzia autorului este că „nu este atât de dăunătoare creșterea internă, pe cât se crede, dar se poate aplica doar acolo, unde se bazează pe capacitățile calului și nu pe defectele lui”⁹⁷.

Chiar dacă era în plin război, în 1915 în cadrul rubricii „Creșterea națională a cailor”, în articolul intitulat „Ce trebuie făcut în viitor?”, ziarul adresează cititorilor săi patru întrebări legate de creșterea cailor din țară și solicită părerea celor din branșă. Prima persoană care răspunde este vice-comitele comitatului Zemplén, Dókus Gyula, președintele Comisiei de Creștere a cailor, care la întrebarea „care vor fi acele sarcini urgente de după război, pentru care creșterea cailor trebuie să se pregătească temeinic?”, răspunde că „protecția iepelor rămase după război o să fie cea mai urgentă sarcină”⁹⁸.

Ultimul articol despre herghelie a apărut în data de 7 septembrie 1917, în numărul 81 al ziarului. Tot în cadrul rubricii „Creșterea națională a cailor”, sub titlul „Noua locație a Hergheliei de la Făgăraș”, se relatează: „Herghelia de la Făgăraș, un-

---

⁹⁵ *Proces-verbal al Consfătuirii ministeriale nr. XVII.k.sz/1.7/M.T. din 25 septembrie 1913*, Budapesta, p. 16 (eleveltar.hu/digitalis-tartalom?source=preservica&ref=521fbec0-3500, accesat: 15 decembrie 2021, ora 17,03).

⁹⁶ *Vadász és Verseny-Lap*, nr. 2/9 ianuarie 1914, p. 31-32.

⁹⁷ *Ibidem*, nr. 3/16 ianuarie 1914, p. 45.

⁹⁸ *Ibidem*, nr. 76/19 noiembrie 1915, p. 356.

de cândva erau crescuți cai din rasa lipițan, a fost dizolvată de către guvern cu câțiva ani în urmă, pentru că solul fâgărășean și condițiile climaterice au fost cu influență dăunătoare în creșterea cailor. Lipițanii au fost mutați de atunci temporar la Bábolna, dar Guvernul deja de atunci se ocupa cu proiectul de a crea un cămin permanent pentru caii lipițan într-una din comitatele transilvănene. Guvernul, nu de mult, a cumpărat în acest scop domeniul Ghiriș-Arieș (din 1925 Câmpia Turzii) din comitatul Turda-Arieș. Amenajarea pentru herghelie a domeniului de 2.400 de jugăre este în curs de desfășurare, o parte din caii lipițan deja s-au și mutat la Ghiriș-Arieș. În orice caz, mânjii lipițan de o anumită vârstă nu ajung la Ghiriș-Arieș, dar materialul de creștere aflat la Bábolna o să ajungă deja în acest an în noul cămin al lipițanilor, unde comandant este maiorul de herghelie Sándor⁹⁹.

Ultima ediție a acestui ziar a apărut cu numărul 11 din data de 17 septembrie 1919, într-o zi de miercuri și cuprindea doar o singură foaie cu două pagini. În total, cele 11 numere apărute în cursul anului 1919 au avut 52 de pagini.

În această prezentare am încercat să redau istoria Hergheliei de la Făgăraș (de fapt Sâmbăta de Jos) pe parcursul celor 46 de ani în care au fost publicate diverse articole despre activitatea desfășurată aici. Această herghelie a fost mult timp o perlă a Țării Făgărașului, un loc care era vizitat de personalitățile vremii. Spre bucuria noastră, chiar dacă și-a încetat activitatea pentru o scurtă perioadă, în anul 1920 a fost reînființată, tot la Sâmbăta de Jos, în vechea locație, și în prezent adăpostește din nou caii din rasa lipițan. Din dotările de altădată multe nu mai există, iar Castelul Bruken-thal, aflat în incinta hergheliei, în prezent este în paragină. Conducerea actuală depune toate eforturile pentru a restaura acest prețios castel și a duce mai departe tradiția creșterii cailor lipițan. Ultima mea vizită aici a fost în anul 2021, dar de câte ori am avut posibilitatea vizitării sale, am fost profund impresionată de frumusețea și noblețea acestor cai.

Articolele și știrile apărute pe parcursul perioadei cercetate au redat evenimentele desfășurate prin ochii contemporanilor și ai oamenilor care au făcut totul ca această herghelie să se ridice la nivelul celorlalte trei herghelii de stat din perioada respectivă. Chiar dacă a fost cea mai mică dintre cele patru, totuși rezultatele obținute aici în creșterea cailor lipițan și dotările au fost de nivel european.

---

⁹⁹ *Ibidem*, nr. 81/7 septembrie 1917, p. 442.